

Portrét

Metodický list

Téma:

Portrét a autoportrét vo výtvarnom umení

Vhodné pre:

2. stupeň ZŠ; predmet: výtvarná výchova

Cieľ:

Priblížiť portrét vo výtvarnom umení, jeho rôzne funkcie a možnosti spracovania. Uvedomiť si prepojenie výtvarného umenia a poznatkov z iných, aj zdanlivo nesúvisiacich oblastí pri samotnej výtvarnej tvorbe a uvažovaní o nej. Adekvátnou formou pracovať so zdrojmi a nadobudnutými informáciami. Citlivo uvažovať o vlastnej osobe i druhých ľuďoch, uvedomovať si rozdiely a rešpektovať ich, chápať ľudskú bytosť ako komplexnú osobnosť.

Medzipredmetové vzťahy:

biológia, dejepis, informatika, slovenský jazyk a literatúra; prierezové témy: mediálna výchova, osobnostný a sociálny rozvoj

Oddelenie galerijnej pedagogiky SNG

Pripravila: Miroslava Mišová

Jazyková korektúra: Miroslava Plesníková, Luďka Kratochvílová

Grafický dizajn: Kristína Uhráková

Web: <https://linktr.ee/edu.SNG>

Metódy a ciele práce:

1. Vstup do témy – Portrét triedy

- Využitie na **akomkoľvek predmete**; prepojenie s prierezovou témou **osobnostný a sociálny rozvoj**
- **Metóda práce:** vyjadrenie vlastného názoru, argumentácia, diskusia
- **Cieľ:** odčítanie a vyjadrenie najcharakteristickejších rysov skupiny, do ktorej patríme
- **Časová dotácia:** 30 minút

2. Zamerané na tvár

- Prepojenie s **biológiou**
- **Metóda práce:** práca s informáciami a vlastné pozorovanie a pokusy
- **Cieľ:** odčítanie detailov i jemných rozdielov, formulovanie záverov vlastného pozorovania
- **Časová dotácia:** 30 minút

3. Re prezentácia

- Prepojenie s **dejepisom a informatikou**
- **Metóda práce:** vyhľadávanie informácií a práca so zdrojmi
- **Cieľ:** uvedomiť si dôležitosť používania a rozpoznania kultúrnych symbolov a odkazov
- **Časová dotácia:** 30 minút

4. Autoportrét v procese

- Prepojenie s prierezovými témami **mediálna výchova a osobnostný a sociálny rozvoj**
- **Metóda práce:** vytvorenie videa
- **Cieľ:** nájsť najvhodnejší spôsob sebareprezentácie v danom médiu; uvažovať o vlastnej identite
- **Časová dotácia:** zadanie na doma; vyhodnotenie: 30 minút

5. Vo vnútri a navonok

- Prepojenie so **slovenským jazykom a literatúrou**
- **Metóda práce:** analýza literárneho a výtvarného diela

Portrét

Metodický list

- **Ciel:** pomenovať a analyzovať vyjadrovacie prostriedky umeleckých diel, ich možnosti a pôsobenie na recipienta
- **Časová dotácia:** 25 minút

Rozšírenie aktivít:

Navštívte so žiakmi/žiačkami najbližšiu galériu, ktorá vystavuje aj portréty. Uvedené aktivity alebo ich časti môžete s triedou realizovať priamo pri vybraných dielach vo výstavách. Ak máte k dispozícii na jednotlivé aktivity aj viac vyučovacích hodín, môžete tému najprv otvoriť v škole a pracovať s dielami z Webu umenia a následne už nadobudnuté poznatky rozšíriť pri návšteve galérie a stretnutí s originálnymi umeleckých diel.

ŠTUDIJNÉ PODKLADY A NÁMETY:

1. Vstup do témy – Portrét triedy:

NÁMET NA AKTIVITU:

→ OSOBNOSTNÝ A SOCIÁLNY ROZVOJ

ÚVOD K AKTIVITE:

Na úvod si zopakujte, čo je to portrét a aké sú jeho charakteristiky. Nechajte žiakov/žiačky, aby najprv sformulovali svoje odpovede, následne ich podľa potreby upravte a doplňte.

POMÔCKY:

- menšie kúsky papiera podľa počtu žiakov/žiačok

AKTIVITA

- Úloha žiakov/žiačok je za krátky čas (pár minút) napísať na papier krátky, ale výstižný popis vašej triedy – malo by ísť o heslovité poznámky. Potom na pripravené menšie kúsky papiera/kartičky zapisujú jeden pojem z ich popisu, ktorý podľa nich triedu charakterizuje najlepšie. Pojem môže byť akýmkoľvek slovným druhom. Pred týmto zápisom pripomeňte žiakom/žiačkam, že pojmy by nemali byť urážlivé ani sa nijako inak osobne dotýkať ostatných. Všetky kartičky sa uložia na jedno miesto.
- Celá táto časť by mala prebiehať anonymne – žiaci/žiačky svoje zápisy nikomu neukazujú, kartičky s pojmi sa ukladajú nápismi dolu.
- Pojmy na jednotlivých kartičkách si spoločne prečítajte bez toho, aby sa vedelo, kto ich napísal. Všetci majú priestor sa k nim vyjadriť, uvažovať, prečo niekto zvolil práve takéto slovo, či s ním väčšina súhlasí, alebo nesúhlasí. Môžete zapojiť aj argumentáciu pre a proti.
- Usmerňujte prípadnú diskusiu, nechajte priestor všetkým žiakom/žiačkam, ak prejavia záujem o vyjadrenie názoru, avšak starostlivo dbajte na to, aby nevznikali osobné konflikty, na nikoho sa neútočilo, aby všetci ostali vo vecnej rovine a najmä v priateľskej atmosfére, kde nemá nikto obavu prejavíť vlastný názor.

✎ VYHODNOTENIE:

- Aktivitu je možné zakončiť tým, že sa vyberie jeden pojem, ktorý podľa všetkých alebo väčšiny najlepšie vystihuje vašu triedu. Rôznosť názorov môže slúžiť ako vhodné východisko na diskusiu o tom, ako a či je možné vystihnúť niekoho či niečo iba na základe najvýraznejšej charakteristiky; aj o subjektívnom vnímaní každého z nás.
- Na záver skúste všetky pojmy rozčleniť do kategórií. Niektoré môžu poukazovať skôr na vizuálnu stránku, iné na vlastnosti, pocity, rôzne činnosti a podobne. Všetky tieto aspekty sú v rôznej miere pre portrét dôležité a odčítame ich aj vo výtvarnom umení a v nasledujúcich príkladoch, pretože všetky spolu tvoria charakteristiku nejakého skúmaného objektu.

2. Zamerané na tvár

NÁMET NA AKTIVITU:

→ BIOLÓGIA

MOTIVÁCIA:

Skúmanie anatómie, proporcií, fungovania ľudského tela, všeobecných i jedinečných telesných črt objektu patrí k portrétovému umeniu. Zamerajte sa na to, podľa čoho vieme bežne spoznať a rozoznať ľudí – na tvár. Opýtajte sa žiakov/žiačok, aké ďalšie znaky slúžia na identifikáciu osôb v rámci rôznych systémov (odtlačky prstov, rodné číslo, DNA...).

Z tváre toho ale môžeme vyčítať oveľa viac. Anatómiu ľudskej tváre môžeme vďaka výrazne zobrazeným emóciám a výrazom podrobne skúmať na sérii búst od Franza Xavera Messerschmidta (1736 – 1783) nazvanej Charakterové hlavy. Viac informácií o diele nájdete v [tomto článku](#).

POMÔCKY:

- reprodukcie z [Webu umenia](#), učebnica biológie/ predpripravené materiály o svaloch a kostiach na ľudskej tvári, zrkadlá, možnosť využiť zariadenia s pripojením na internet

AKTIVITA

- Žiaci/žiačky vyhľadajú túto sériu na Webe umenia, pozrú si jednotlivé busty a niektorú/niektoré si vyberú na bližšie skúmanie. Preskúmajú zachytenie celej tváre, výraz a všetky časti, ktoré ho vytvárajú. Následne žiaci/žiačky pracujú s učebnicou či knihou ľudskej anatómie, použiť môžu tiež internet. Ich úlohou je vyhľadať názvy jednotlivých svalov či kostí, ktoré sú na vybraných bustách najvýraznejšie a zapísať si ich (ak budú pracovať s vopred vytlačenými reprodukciami, žiaci/žiačky môžu názvy vpisovať priamo na vytlačený papier).
- Ďalej sa žiaci/žiačky pokúsia preskúmať a určiť ich funkciu. Funkcie, možnosti i limity jednotlivých častí tváre si môžu vyskúšať na sebe so zrkadlom či v dvojici – spolužiakovi/ spolužiačke zadajú vždy nejaký pokyn na pohyb a pozorujú zmeny. Skúmajú tak nielen anatómiu tváre, ale aj celkové vizuálne pôsobenie. Zistenia je vhodné si podrobne zapisovať a uchovať si tak zopakované či novonadobudnuté poznatky o ľudskom tele.

✎ VYHODNOTENIE:

Na záver sa spoločne zamyslite, ako konkrétne sa v prípade sledovaného diela prepája výtvarné umenie s vedou. Diskutujte o ďalších možnostiach a oblastiach, kde prichádza k prienikom umenia a prírodných vied. Ako sa navzájom môžu obohatiť?

3. Reprerentácia

NÁMET NA AKTIVITU:

→ DEJEPIS, INFORMATIKA

ÚVOD K AKTIVITE:

Hlavnou úlohou niektorých portrétov nie je podrobne zachytiť časti tváre či celého tela, ale skôr diváka upozorniť na spoločenské postavenie či zamestnanie portrétovanej osoby. Na to môže odkazovať prostredie, odev či veci, ktoré toto postavenie či zamestnanie reprezentujú – tvoria tak poznávacie znaky danej osoby či skupiny osôb. Takéto portréty môžeme skúmať skôr z historického, spoločenského či politického hľadiska a predstavujú tak cenný prínos informácií o dobe či spoločnosti, v ktorej vznikli. Stručne si tieto obdobia priblížte – spoločenskú a politickú situáciu na našom území v polovici 18. a v druhej polovici 19. storočia.

POMÔCKY:

- reprodukcie z Webu umenia, zariadenia s pripojením na internet

AKTIVITA

- Pracujte s podobizňou Johany Zuzany Horvathovej-Stansithovej z 18. storočia a Jána Francisciho z 19. storočia na Webe umenia. Žiaci/žiačky najprv identifikujú jednotlivé predmety či prostredia, ktoré pokladajú za dôležité pre reprezentáciu daných osôb. Následne pracujú s internetom, kde sa pokúsia dohľadať, na čo konkrétne tieto predmety poukazujú. Podľa veku priebežne pomáhajte žiakom/žiačkam s vyhľadávaním a so správnym nasmerovaním v identifikácii. Aktivitu je vhodné robiť vo dvojiciach či v malých skupinách.
- V prípade takýchto portrétov nestačí, aby sme videli len samotné predmety, pretože tie bez odhalenia ich kultúrneho či historického významu nedokážu odkazovať na konkrétne historické udalosti či spoločenskú skupinu – čo je práve to, o čo sa tieto diela pokúšajú. Porozprávajte sa o tom, ako sa mení vnímanie portrétov v prípade videnia samotných vecí a poznania ich významu.
- Hlbšie preskúmať a identifikovať úlohu môžu žiaci/žiačky okrem iného na týchto predmetoch:
 - **Citrón** – dostupnosť exotického ovocia v 18. storočí na našom území
 - **Vejár** ako módný doplnok
 - **Odev a šperky** a ich hodnota (aj vzhľadom na vek portrétovanej)
 - **Erb** – významný rod; zápis mena a veku na obraze a jeho funkcia
 - **Slovenský znak** v ráme
 - **Obraz na stene** – Ján Francisci ako kapitán slovenských dobrovoľníkov a udalosti rokov 1848-1849
 - **Pešťbudínske vedomosti** – slovenské politické noviny
- K zapísaným informáciám si žiaci/žiačky pripíšu poznámku, ktorá informácia bola pre nich nová, ktorú museli dlhšie vyhľadávať a overovať a prečo, či ktorá ich prekvapila. Takáto metóda prispeje k zatriedeniu informácií a k ich lepšiemu následnému spracovaniu a uloženiu, tiež nabáda žiakov/žiačky k dôslednej práci so zdrojmi.

✎ VYHODNOTENIE:

Na záver zistenia spoločne prediskutujte, v prípade potreby doplňte či upravte. Porozprávajte sa o tom, aký

celkový dojem sa snažia portréty v divákoch zanechať. Čo spoločné a čo rozdielne nám vybrané diela tlmočia?

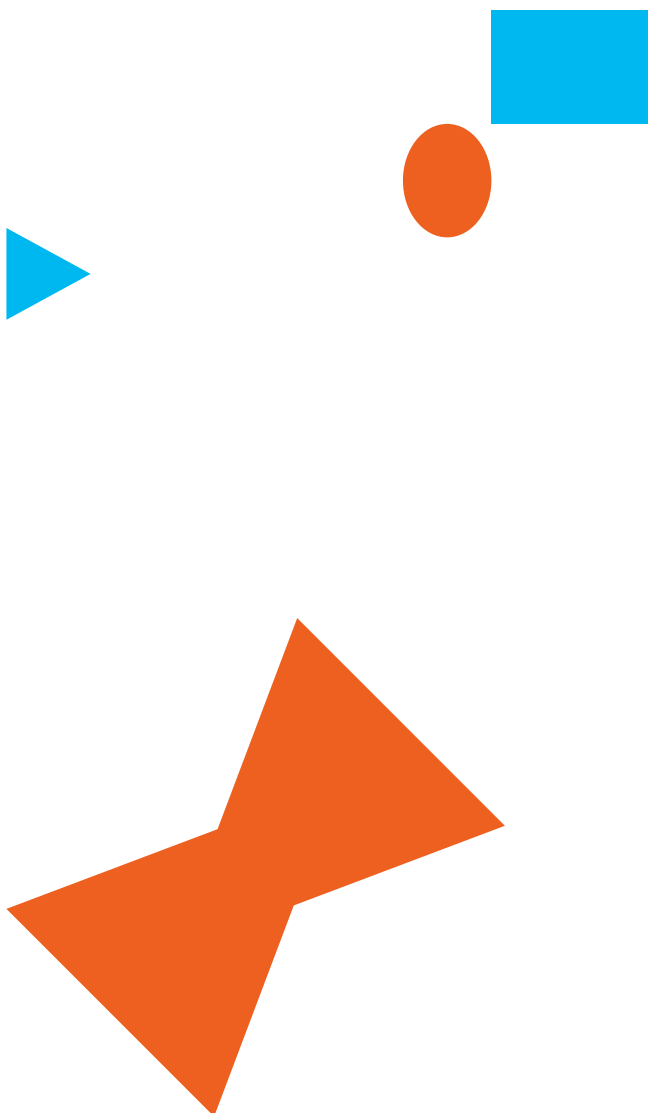
4. Autoportrét v procese

→ MEDIÁLNA VÝCHOVA A OSOBNOSTNÝ A SOCIÁLNY ROZVOJ

MOTIVÁCIA:

Každého z nás do istej miery charakterizujú určité predmety. S mnohými prichádzame denne do styku, používame ich, nosíme ich so sebou, opatrujeme ich. Žiaci/žiačky porozmýšľajú o tom, aké predmety by čo najlepšie charakterizovali ich, v čom sa s nimi tieto predmety spájajú a na čo odkazujú.

Osobnosť nikoho z nás ale nie je raz a navždy daná, mení sa, vyvíja, reaguje na okolie či prežité udalosti. Úlohou bude preto vytvoriť taký autoportrét, ktorý bude zachytávať charakteristiku osobnosti v rôznych obdobiach a jej zmeny.

POMÔCKY:

- osobné predmety každého žiaka/žiačky, zariadenie na vytvorenie videa

AKTIVITA

- Žiaci/žiačky si najprv spravia zoznam predmetov, ktoré kedysi a dnes podľa nich vystihujú ich osobnosť. Môže ísť o osobné predmety; tie, ktoré denne používame; také, ktoré si uchováame z detstva; alebo tie, ktoré symbolicky zastupujú nejakú činnosť či pre nás dôležitý zážitok (kľúč ako odkaz na presťahovanie sa, štetec ako odkaz na výtvarný krúžok a pod.)
- Následne si na papier pripravia podrobnejší scenár videa – storyboard. Ten by mal obsahovať zakreslenie jednotlivých záberov (aké predmety sa kedy a v akých zoskupeniach objavia), doplnené o textový komentár s ďalšími informáciami a opisom záberov, ktorý tiež môže priblížiť, prečo sa pracuje práve s týmito predmetmi.
- Pomocou mobilného telefónu alebo fotoaparátu vytvoria krátke video, na ktorom zachytia iba tieto predmety. Na nerušivú prázdnu plochu postupne umiestňujú, preskupujú, odobierajú a dopĺňajú vybrané predmety. Podľa veku, zručností a technického zabezpečenia môžu žiaci/žiačky pracovať tiež formou stop-motion animácie – teda rozpohybovaním jednotlivých statických záberov.
- Zdôraznite žiakom/žiačkam, že význam nevytvárajú len samotné predmety, ale aj ich vzájomné súvislosti a celková kompozícia.
- Žiaci/žiačky môžu zvoliť ľubovoľný počet obrázkov, najmenej však 3-4.

VYHODNOTENIE:

- Podľa záujmu sa môžu dokončené videá odprezentovať. Otvorte diskusiu o tom, čo nás charakterizuje. Hovorte o pojme identita – čo to je, čo ju tvorí, na základe čoho sa môže meniť. Vyzvite žiakov/žiačky, aby určili také situácie, ktoré ich v nejakom smere zmenili. Takúto diskusiu je možné viesť v atmosfére dôvery a vzájomného rešpektu.

ROZŠÍRENIE AKTIVITY

- Možné je tiež pracovať s dodatočným zvukom i následnou postprodukciou. Všetky tieto možnosti ale musia dbať na požadovaný cieľ videa.

5. Vo vnútri a navonok

→ SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA

ÚVOD K AKTIVITE:

Tak, ako človeka charakterizuje jeho výzor či predmety, ktorými je obklopený, rovnako aj to, čo sa odohráva v jeho vnútri – jeho emócie, prežívanie, vlastnosti. Zopakujte si, aký je rozdiel medzi vonkajšou a vnútornou charakteristikou osoby a ako spoločne tvoria jej osobnosť. V akých situáciách je venovaná väčšia pozornosť fyzickej a v akých psychickej stránke?

Niektoré portréty nás nabádajú, aby sme sa v oveľa väčšej miere zamerali na emócie, ktoré z nich vieme odčítať a na to, ako na nás pôsobia.

POMÔCKY:

- textová ukážka, reprodukcie z [Webu umenia](#)

→ ÚRYVOK

Martin Kukučín: Veľkou lyžicou:

„Cyril sa zakrádal ako hriešnik pred súd. Akási neurčitá bázeň zmocnila sa ho. Na srdci cítil farchu, ako ťažký kameň. Cítil ochabnutosť, nielen duševnú, ale aj fyzickú. Bol by najradšej ponad plot do záhrady; tam pod stromom v chládku dobre sa leží. No takto, on, neskúsený, musí do fary – doposiaľ len lyžicou jedával, a dnes musí i vidličkou zachodiť, i nožom. Bože, aký to bude prísny súd nad ním, ak sa mu niečo pridá. Prvý raz v živote opanoval ho pocit opustenosti. Má rodičov, a je predsa len ako sirota. Rodičia – veď tí sami nevedia, ako sa má pri stole držať, akože mu poradia? Spoza humien počuť deti. Tam na jednom dreve sa kolíšu. Srdce mu píše za nimi – ako dobre by bolo, keby mohol k nim.“

AKTIVITA

- Žiaci/žiačky si prečítajú úryvok z poviedky. Text spoločne analyzujú prostredníctvom nasledujúcich a podobných otázok:
 - *V akej situácii sa nachádza Cyril?*
 - *Aké jeho vlastnosti, pocity či zručnosti môžeme vyvodiť z opisu jeho prežívania a konania?*
 - *Ako by ste sa cítili vy na jeho mieste?*
 - *Zmenilo by sa vaše uvažovanie o jeho pocitoch, keby ste mali k dispozícii jeho vonkajší opis? Ak áno, ako konkrétne?*
- Žiaci/žiačky si v úryvku podčiarknu 3 slová či slovné spojenia, ktoré vystihujú Cyrilov vnútorný stav najlepšie. Spoločne sa o nich porozprávajte.
- Kým literatúra využíva na vyjadrenie slová, výtvarné umenie má k dispozícii iné vyjadrovacie prostriedky. Pracujte s dielami [Jána Mudrocha](#) (1909 – 1968) a [Lei Mrázovej](#) (1906 – 1995). Žiaci/žiačky diela najprv interpretujú, pomenujú, čo vidia, aj vo vzťahu k novonadobudnutým poznatkom o portréte. Rozprávajte sa o tom, čo je snahou zachytiť na týchto obrazoch, vyzvite žiakov/žiačky, aby opísali, ako na nich diela pôsobia. Pokúsia sa tiež sformulovať, akú informáciu o portretovaných osobách vedia z diel odčítať.
- Podobne, ako pri práci s úryvkom, žiaci/žiačky identifikujú tie momenty v dielach, ktoré vytvárajú dojem, ktorým na nich diela pôsobia. Najmä mladším žiakom/žiačkam je vhodné klásť postupne pomocné otázky, na základe ktorých ich budú všetci schopní určiť:
 - *Ako autor/autorka pracujú s farbou, líniami, tvarmi, plochou, so svetlom a s celkovou kompozíciou? Ako na vás jednotlivé prvky pôsobia? Čo konkrétne vo vás vyvoláva práve takéto pocity? Je to pre samotné diela dôležité? Prečo?*

VYHODNOTENIE:

- Diskutujte o vzťahu vonkajších a vnútorných znakov človeka – v umení, literatúre, bežnom živote. Ako sa navzájom ovplyvňujú? Kedy sa tieto dve stránky dopĺňajú, podporujú a kedy naopak? Vyzvite žiakov/žiačky, aby porozmýšľali a uviedli vlastné skúsenosti či skúsenosti z ich okolia.
- Vráťte sa k Charakterovým hlavám F. X. Messerschmidta. Tie nám takisto sprostredkujú rôzne emócie – diskutujte, v čom sa ale líšia od diel z tejto aktivity.